

Тарануха Т. В.,

старший викладач кафедри німецької мови та методики її викладання
Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

СТРУКТУРНІ ТА ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКИХ АД'ЕКТИВНИХ КОМПАРАТИВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НА ПОЗНАЧЕННЯ РИС ХАРАКТЕРУ ЛЮДИНИ

Анотація. У статті здійснено структурно-граматичний аналіз та виявлено види варіантності ад'єктивних компаративних фразеологізмів на позначення рис характеру людини у німецькій мові.

Ключові слова: мовна картина світу, фразеологізм, фразеологічна модель, слова-символи, переосмислене значення, образність.

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістиці спостерігається підвищений інтерес до розгляду семантичних одиниць у межах мовної картини світу. Одним із домінуючих напрямів стають розвідки, що спрямовані на виокремлення з мовної картини світу і системне відтворення фразеологічної картини світу [1, с. 117]. Питання систематизації фразеологічного матеріалу та його класифікації завжди перебували у полі зору мовознавців. Опис компонентної структури та семантики ад'єктивних компаративних фразеологізмів були об'єктом дослідження як українських, так і зарубіжних лінгвістів (М.Ф. Алефіренко, О.В. Кунін, К.І. Мізін, С.М. Муниці, О.Д. Райхштейн, В.Д. Ужченко, Д.В. Ужченко, В. Brehmer, Н. Burger, W. Fleischer, C. Földes, S. Lapinskas, J. Lichtenberg та ін.).

Метою статті є аналіз структурно-граматичних особливостей німецьких ад'єктивних компаративних фразеологізмів на позначення рис характеру людини.

Виклад основного матеріалу. Ад'єктивними називаються фразеологізми, які мають категоріально-граматичне значення атрибутивності та виражають якісно-оцінні ознаки у формах роду, числа та відмінка. У реченні ад'єктивні фразеологізми виступають у ролі означення та іменної частини складеного присудка. «Класичними» ад'єктивними фразеологізмами є словосполучення з якісним прикметником у ролі граматичного стрижневого компонента, який зумовлює семантичні та граматичні властивості фразеологізмів цієї семантико-граматичної категорії [1, с. 131]. Прикметникові фразеологічні одиниці відрізняються від слів-прикметників тим, що позначають не ознаку взагалі (безвідносно до об'єкта), а ознаку стосовно людини [5, с. 133]. Компаративна фразеологія є мовним матеріалом, який безпосередньо пов'язаний із духовною культурою. Усталені порівняння є давнім і розгалуженим пластом фразеології будь-якої мови, що бере початок із природи порівняння, яке використовується на всіх етапах пізнавальної діяльності людини. Тому в образній природі компаративних фразеологічних одиниць яскраво виражена національна картина світу [2, с. 117]. Для ад'єктивних порівнянь характерною є двоплановість значення, коли одне порівнюється з іншим. Така структура виділяє його як фразеологічне значення особливого роду, зокрема компаративне. Перший компонент ад'єктивних порівнянь

уживається у своєму основному буквальному значенні. Функція другого компонента завжди підсилена, оскільки він позначає ступінь ознаки, яка виражена першим. Перший компонент називається основою порівняння, а другий – об'єктом порівняння [2, с. 139]. Ад'єктивні порівняння виникають у мові тому, що є необхідністю у переданні додаткової інформації у порівнянні з інформацією, яка передається першим компонентом порівняння [2, с. 139]. Специфіка німецьких компаративних фразеологізмів полягає в тому, що певні властивості передаються через порівняльну групу або порівняльне підрядне речення, яке вводиться сполучником *wie* або *als* [4, Т. II, с. 374]. Вони поділяються на такі основні синтаксичні структури:

1) прикметник+*wie*+іменник: *giftig wie eine Spinne* [4, т. II, с. 206] – «злий як гадюка», *emsig (fleißig) wie eine Biene* [4, т. I, с. 101] – «працьовитий як бджола», *stur wie ein Ochse* [4, т. II, с. 86] – «упертий як осел». Стрижневим компонентом фразеологізмів цієї моделі є прикметник, який вживається в прямому або в переносному значенні, образною основою компаративів є слова-символи. Ад'єктивні порівняння двокомпонентні. Другим компонентом може бути:

а) лексема: *stolz wie ein Spanier* [4, т. II, с. 201] – «пихатий, бундючний як іспанський гранд», *pünktlich wie die Maurer* [6, с. 592] – «дуже пунктуальний», *stur wie ein Bock* [4, т. I, с. 114] – «упертий як осел», *treu wie Gold* [6, с. 288] – «вірний», *dumm wie ein Ochse* [4, т. II, с. 86] – «дурний як бик», *stur wie Ochse* [4, т. II, 86] – «упертий як бик», *frech wie Oskar* [4, т. II, с. 93] – «нахаба з нахаб», *stur wie ein Panzer* [6, с. 747] – «дуже упертий», *eitel (gespreizt) wie ein Pfau* [4, т. II, с. 102] – «пихатий як павич», *giftig wie eine Spinne* [4, т. II, с. 206] – «злий як гадюка», *schweigsam wie ein Stockfisch* [4, т. II, с. 225] – «німий як риба», *emsig (fleißig) wie eine Biene* [4, т. II, с. 101] – «працьовитий як бджола», *veränderlich wie das Wetter* [4, т. II, с. 318] – «у кого-небудь сім п'ятниць на тиждень», *brummig wie ein Bär* [4, II, с. 75] – «буркотун», *kalt (kühl, gleichgültig) wie Hundeschnauze* [6, с. 393] – «нечуйний», *schwankend wie ein Rohr* [4, т. II, с. 138] – «у кого-небудь мінливий характер», *glatt wie ein Aal* [6, с. 283] – «який може знайти вихід із будь-якої ситуації», *grob wie Bohnenstroh* [4, т. I, с. 117] – «грубий, неотесаний», *wütend wie ein angeschossener Eber* [4, т. I, с. 161] – «злий як чорт»;

б) група лексем: *wetterwendig wie der Hahn auf dem Turme* [4, т. II, с. 318] – «у кого-небудь сім п'ятниць на тиждень», *schlapp wie ein nasses Handtuch* [4, т. II, с. 309] – «бути м'якою, слабавільною, безхарактерною людиною», *Wie eine / wie die Axt im Walde* [6, с. 86] – «нестриманий у своїй поведінці», *fürchten wie der Teufel das Weihwasser* [6, с. 248] – «мати сильний страх

перед чимось», [wie] *Wachs in jmds. Händen sein* [6, с. 834] – «бути дуже поступливим».

Перший компонент ад'єктивних порівнянь уживається у своєму основному буквальному значенні. Образність виникає завдяки тому, що порівняння належить не до того класу предметів, істот чи явищ, який позначає його другий компонент. Порівняльні фразеологізми мають яскраво виражене оцінне значення (як позитивне, так і негативне). При цьому характер оцінки залежить від семантики першого компонента, а другий підсилює значення фразеологізму.

Серед ад'єктивних порівнянь, які позначають риси характеру людини, виділяється декілька фразеологізмів із немотивованим другим компонентом: *bescheiden wie ein Veilchen* [4, т. II, с. 276] – «дуже скромний, сама скромність», *dumm wie Bohnenstroh/ wie die Nacht, dumm/ doof wie Brot/ wie Stulle* [6, с. 175] – «бути дуже дурним», *faul wie die Sünde* [6, с. 210] – «дуже ледачий», *anhänglich wie Rheumatismus sein* [6, с. 40] – «бути дуже нав'язливим», *frech wie Oskar* [4, т. II, с. 93] – «нахаба з нахаб», *stur wie ein Panzer* [6, с. 747] – «дуже впертий», *dumm/ dämlich wie Schifferscheiße sein* [6, с. 175] – «дуже дурний», *frech wie Dreck/ Gassendreck/ Rotz* [6, с. 285] – «дуже нахабний». У таких фразеологізмах немотивованим є зв'язок між першим і другим компонентом порівняння.

Часто ад'єктивні фразеологізми вживаються без прикметника: *wie die Axt im Walde* [6, с. 86] – «нестриманий у своїй поведінці», *wie ein Lamm* [6, с. 459] – «терпеливий та покірний», *wie ein geprügelter Hund* [6, с. 589] – «невпевнений, боязкий»;

2) дієслово+додаток+ wie+іменник: *ein Gedächtnis wie ein Sieb haben* [6, с. 260] – «бути дуже забувуватим», *ein Gemüt wie ein Fleischerhund haben* [6, с. 270] – «бути неспівчутливим», *ein Gemüt wie ein Schaukelpferd haben* [4, с. 271] – «бути дуже терплячим», *ein Herz wie Butter haben* [4, т. I, с. 330] – «мати серце з воску, бути м'якосердим», *Nerven wie Drahtseile/ wie Stricke haben* [6, с. 543] – «мати дуже міцні нерви», *Augen haben wie ein Luchs* [6, с. 73] – «бути спостережливим»;

3) прикметник+інші структури, ніж wie: *dümmer sein als die Polizei erlaubt* [6, с. 175] – «бути дуже дурним»;

4) повне двоскладне речення, поширене другорядними членами: *es so dick hinter den Ohren haben wie die Sau die Läuse* [4, т. II, с. 153] – «бути непритореним негідником, пройдисвітом»;

5) неповне двоскладне речення з пропущеним підметом: *denken wie ein Seifensieder* [4, т. II, с. 189] – «бути безтурботним».

Компаративні фразеологічні одиниці мають яскраво виражене оцінне значення (як позитивне, так і негативне). Характер оцінки залежить від семантики першого компонента: *bescheiden wie ein Veilchen* – «дуже скромний, сама скромність» [4, т. II, с. 276], *empfindlich wie eine Mimose* – «сором'язливий, як мімоза» [4, т. II, с. 53], *stolz wie ein Spanier* – «пихатий, бундючний, як іспанський гранд» [4, т. II, с. 201], *brummig wie ein Bär* – «буркотун» [4, т. I, с. 75], *diebisch wie eine Katze, furchtsam wie ein Hase* – «лякливий як заєць, ашкідливий як кішка» [4, т. I, с. 373]. В окремих випадках вирішальну роль відіграє семантика другого компонента: *schlapp wie ein nasses Handtuch sein* [4, т. I, с. 309] – «бути м'якою, слабвільною, безхарактерною людиною», *unbeständig/ wetterwendig wie eine Wetterfahne(wie ein Wetterhahn)* [4, т. II, с. 318] – «У кого-н.

сім п'ятниць на тиждень». Порівнянням характерна гіперболізація, тобто перебільшення ознаки з метою її виразнішого виокремлення.

Власні назви у складі компаративних фразеологічних одиниць на позначення рис характеру людини трапляються рідко. Наприклад: *frech wie Oskar* [4, т. II, с. 93] – «нахаба з нахаб».

В ад'єктивних компаративних фразеологічних одиницях лише підрядний зв'язок. Ад'єктивні порівняння виступають у реченні постпозитивним означенням [2, с. 141]. Таким чином, функції ад'єктивних порівнянь збігаються із функціями прикметника з тією різницею, що положення в постпозиції для ад'єктивних порівнянь є нормою, а в препозиції – відхиленням від норми. Препозитивне вживання ад'єктивних порівнянь зустрічається рідко і є оказіональним стилістичним прийомом [2, с. 142].

Висновки. У результаті дослідження виявлено види варіантності німецьких ад'єктивних компаративних фразеологізмів на позначення рис характеру людини: морфологічну, лексичну, квантитативну. Варіантність на морфологічному рівні супроводжується варіаціями конструкцій з означеним/ неозначеним артиклем: *Wie eine / wie die Axt im Walde* [6, с. 86] – «нестриманий у своїй поведінці». Лексична варіантність спостерігається у таких видах заміни:

1) субстантивних компонентів, які є рівноцінними за функцією: *dumm wie Bohnenstroh/ wie die Nacht sein* [6, с. 175] – «бути дуже дурним», *frech wie Dreck/ Gassendreck/ Rotz* [6, с. 238] – «бути дуже нахабним»;

2) ад'єктивних компонентів із синонімічним значенням: *dumm/ dämlich wie Schifferscheiße sein* [6, с. 175] – «бути дуже дурним», *eitel/ gespreizt wie ein Pfau* [4, т. II, с. 102] – «пихатий як павич», *dumm/ doof wie Brot* [6, с. 175] – «бути дуже дурним», *emsig/ fleißig wie eine Biene* [4, т. I, с. 101] – «працьовитий як бджола», *kalt/ kühl, gleichgültig wie Hundeschnauze* [6, с. 393] – «нечуйний»;

3) варіюванні прийменника: *j-d ist wie von (wie aus) Eisen* [4, т. I, с. 175] – «у кого-н. залізний характер, залізна воля».

Розрізняємо лексичні та квантитативні варіанти. Лексичний варіант є варіацією того чи іншого компонента фразеологічної одиниці, який є лексемою, а не синтагмою, чи синтаксично пов'язаною послідовністю компонентів-лексем. Квантитативні варіанти фразеологічних одиниць, як правило, є результатом елімінації групи компонентів або частини синтагми початкової (первинної) фразеологічної одиниці: *stumm wie ein Fisch [im Wasser]* [4, т. I, с. 213] – «німий як риба», *wie ein Lamm [das zur Schlachtbank geführt wird]* [6, с. 459] – «терплячий, той, хто повністю покладається на долю», *ein Gedächtnis wie ein [indischer] Elefant haben* [6, с. 260] – «мати дуже хорошу пам'ять», *jemand ist schwankend wie ein Rohr [im Winde]* – [4, т. II, с. 138] – «у кого-небудь мінливий характер».

Варіанти усталених словосполучень можуть мотивуватися з різним ступенем вірогідності. Проте вони системні, що свідчить про можливість формальних змін у фразеологічній одиниці. Ці зміни не позначаються на цілісному значенні. Фразеологічні варіанти – це лексикографічно інвентаризовані, узусні лексико-граматичні різновиди фразеологічної одиниці. Їх побудовано на тих самих образах, тими самими засобами, але з частковою граматичною чи лексичною видозміною. Варіантні форми одного конституента завжди існують поруч з інваріантами іншого, зберігаючи значення всієї структурної моделі [3, с. 84–85].

Висновки. Аналіз мовного матеріалу свідчить про те, що німецькі ад'єктивні компаративні фразеологічні одиниці на позначення рис характеру людини різноманітні як за структурою, так і за морфологічним вираженням компонентів. Значну частину становлять фразеологічні одиниці зі структурою прикметник+wie+іменник.

Література:

1. Алефиренко Н.Ф., Семенов Н.Н. Фразеология и паремология. Москва Флинта: Наука, 2009. 344 с.
2. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка: [учебник]. Москва: Высшая школа, 1996. 381 с.
3. Мізін К.І. Компаративна фразеологія. Кременчук: ПП Щербатих О.В., 2007. 168 с.
4. Гавриш В.І., Пророченко О.П. Німецько-український фразеологічний словник: у 2 т. Київ: Рад. Школа, 1981.
5. Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. Фразеологія сучасної української мови. Київ: Знання, 2007. 494 с.
6. Duden. Redewendungen. Band 11. Dudenverlag. Mannheim, 2002. 995 S.

Тарануха Т. В. Структурные и грамматические особенности немецких адъективных компаративных фразеологических единиц, обозначающих черты характера человека

Аннотация. В статье осуществлен структурно-грамматический анализ и обнаружено виды вариантности адъективных компаративных фразеологизмов, обозначающих черты характера человека в немецком языке.

Ключевые слова: языковая картина мира, фразеологизм, фразеологическая модель, слова-символы, переосмысленное значение, образность.

Taranukha T. Structural and grammar features of german adjectival comparative phraseological units on the determination of human character traits

Summary. The article deals with the structural grammar analysis and identifies the types of variability of the adjectival comparative phraseologisms to indicate the human personality traits in the German language.

Key words: linguistic picture of the world, phraseological unit, phraseological model, word-symbols, thinking over the meaning, figurativeness.